

Preken voor tijdgenoten

Eind vorig jaar verscheen het boek *Blauwestad* van journalist Karin Sitalsing. Zij heeft zich als 'schriever op stee' (writer in residence) een paar maanden geposteerd in het jongste dorp van Nederland dat in de afgelopen 25 jaar is ontstaan, gebouwd op voormalige landbouwgrond ten noorden van Winschoten, tussen Scheemda, Midwolda, Oostwold, Finsterwolde en Beerta. Sitalsing schrijft het verhaal over de ontwikkeling van dit ambitieuze plan door te rade te gaan bij allerlei betrokkenen: bewoners, voormalige boeren, bouwers en anderen. Wat men wilde en wat er van terecht gekomen is. Verschillende ervaringen, meningen, opvattingen.

Overigens, dat viel mij op, de kerk is in geen velden of wegen te bekennen. Misschien ligt dat aan de blinde vlek van de journalist, maar ik vrees dat het ook iets zegt over kerkelijke presentie in nieuwe woonwijken.

Hoe dan ook, aan het einde van het boek komt de hamvraag op tafel:

"Is *Blauwestad* gelukt?" En dan is het antwoord: "Het is maar net aan wie je het vraagt".

Ik lees dit boek met meer dan gemiddelde belangstelling.

Vanaf gisteren valt *Blauwestad* onder mijn werkgebied.

Binnenkort zal ik zelf mensen gaan ontmoeten, vermoed ik, die daar wonen. Hun verhalen horen uit de eerste hand. Ook misschien over gemeenschapszin of gebrek daaraan, over behoeften en verlangens die daar heersen, kerkelijke presentie?

Door dit soort boeken te lezen, ben ik alvast begonnen me te oriënteren.

Want, je moet de mensen leren kennen voor wie je preekt.

Eigen worden met de tijdgenoten, om de term uit het mooie boek van Kees te gebruiken.

Deelgenoot worden van hun dagelijkse ervaringen, en die hebben ook te maken met de plaats waar je woont. De predikant als participant.

In je boek noem je dat 'missionaire intelligentie'. Je boek zet er mee in, maar het komt op allerlei plaatsen weer terug.

Ik vond het volgende citaat op p. 237:

"Het moet je (als prediker) te doen zijn om een 'missionaire intelligentie' die in jouw omgeving functioneert en dáár ook is ontstaan. Zelfs in een klein land als Nederland voel je dat al. Groningen, Limburg, de Veluwe of de Randstad – de grote verschillen tussen die landstreken zouden sensitiviteit moeten ontwikkelen voor de eigen context".

Mooi dat je hier Groningen al noemt.

Alsof je wist dat deze uitnodiging er zou komen.

Ik heb van je boek genoten.

Heb het gelezen toen het uitkwam en voor deze gelegenheid nog een keer.

Het is een prachtig boek, rijk, er zit veel in dat mij weer prikkelde, maar ook onrustig maakte

(ik kom daarop terug), maar vooral weer enthousiast maakte voor de preek.

Nu ben ik dat vanuit mij zelf al. Homiletiek is uiteraard het mooiste van alle theologische vakken, dat besef je bij zo'n boek weer. Omdat in de homiletiek eigenlijk de hele theologie samenkomt, ook dat ervaar je bij lezing van jouw boek: de exegese, de hermeneutiek, de dogmatiek, het pastoraat en zo voort. In het preken balt zich ook je eigen theologische existentie het meest pregnant samen, is mijn ervaring. Door te preken voed je je eigen geloof, tenminste zo werkt dat wel bij mij. Elke zondag preek ik mijzelf er weer bovenop.

Ik wil een paar opmerkingen maken, omwille van het gesprek.

Over de homiletische positie die je met jouw boek inneemt.

Over de contextuele sensitiviteit, of de missionaire intelligentie, en wat dat eventueel betekent voor onze context.

Preken voor tijdgenoten in het Groningse? Of iets breder, het Noorden. Dat zeg ik dan als Drent, lost in translation in het Grunnings.

In de homiletiek is er wel ontwikkeling maar geen vooruitgang. Misschien geldt dat wel voor de hele theologie en/of geesteswetenschappen. Dezelfde vragen komen steeds weer terug onder veranderde omstandigheden.

In de homiletiek gaat het altijd om de drie polen: tekst – hoorder – prediker.

Als je dat in het Latijn zegt, de trias homiletica, dan klinkt het meteen wat gewichtiger en wetenschappelijker.

Je kunt de recente geschiedenis van de homiletiek schrijven door steeds één van deze polen te benadrukken.

In de dialectische theologie of in de Amsterdamse school, gaat het om de tekst. De tekst krijgt daar een sacrosancte status.

Vanaf de jaren zestig komt de wending naar de hoorder. Sommigen van ons zijn misschien homiletisch geschoold met Als hoorder onder de hoorders, van Gijs Dingemans.

In veel recente homiletische literatuur staat de prediker centraal.

Als ik het goed zie is dat ook de homiletische focus in jouw boek, zie ook de ondertitels van de diverse paragrafen, de hinkstapsprong waarin het homiletische profiel wordt opgebouwd, de 9 rollen van participant, exegeet, mysticus, theoloog enzovoort in de prediker.

Uiteraard zijn dat accenten, want ondertussen komen die andere twee polen, de tekst (het kerygma) en de hoorder (de tijdgenoot) natuurlijk volop aan bod.

De kracht van je boek zit in de oriëntatie op de tijdgenoten.

Tegelijk neem je die op een bepaalde manier waar, al meteen vanaf het begin (p. 8).

“Het gaat over tijdgenoten die tot geloof komen in God. En het gaat erover hoe prediking een stimulerende rol daarin kan hebben”.

Dat is de missionaire insteek, die heel je boek en volgens mij ook jouw homiletische hartstocht stempelt. Dat prikkelt me en maakt me ook wat onrustig, dus dat is goed.

Bij de herlezing van je boek gebeurde dat weer, en achteraf realiseerde ik me dat ik bij eerste lezing een vergelijkbare ervaring had.

Ik werd onrustig. Ik dacht, de preek waar ik nu mee bezig ben is veel te vlak, te netjes, te vrijblijvend. Ik ging er weer aan sleutelen, het moest scherper, dichter op de huid, kritischer. Het profetische, waar jij graag de nadruk op legt, moet er meer in.

Het aandringen op een persoonlijke geloofsbeslissing, ook zoets. Blijf ik niet veel te vrijblijvend, te weinig urgent?

Nou ja, het voert te ver om die hele worsteling hier voor jullie te schetsen.

Uiteindelijk leidde het er toe dat ik de preek zodanig had omgewerkt, dat ik daar ook niet gelukkig mee was. Allemaal nog in het voorbereidende proces. Ik constateerde dat ik ongemerkt bij mijn eigen taal was weggedreven, dat ik woorden ging gebruiken die niet met mijn eigen gevoel en geloof correspondeerden.

Dus dat was het ook niet.

Die preek is er gekomen (de preek van gisteren, want daar heb je het altijd over, als homileet). Het was niet mijn beste preek, dat is altijd de volgende... Maar, het kon minder.

Als ik probeer om deze heilzame onrust die jouw boek bij mij heeft losgemaakt te analyseren, kom ik bij de volgende suggestie.

Kan het zijn dat de missionaire insteek, waardoor tijdgenoten mensen zijn, die onderweg zijn om tot geloof in God te komen, in jouw woorden – kan het zijn dat dit perspectief waaronder je de tijdgenoten waarneemt – mensen die je probeert te begrijpen, maar meer nog om ze te winnen voor het evangelie, om ze tot geloof te verleiden; mensen dus waar je iets van verlangt – kan het zijn dat dit ook blokkerend kan werken, juist in het preken voor tijdgenoten en misschien wel bij uitstek in onze Noord-Nederlandse context?

Wat jij 'missionaire intelligentie' noemt, zou ik zelf liever 'homiletische intelligentie' noemen, want deze sensitiviteit hoort m.i. tot de basisvaardigheden van iedere prediker m/v. We preken niet over de hoofden van mensen heen, maar tot hun hart. Dan moet je wel weten wie je voor je hebt, in allerlei opzichten.

Noordelingen zijn nuchtere mensen.

In de documentaire De Aarde beeft, die ik deze weken ook met meer dan gemiddelde belangstelling heb gevolgd, horen we Johan Remkes dat ook zeggen over de Groninger, hoewel – quote – 'dé Groninger' volgens hem niet bestaat. Maar als hij toch iets moet zeggen om de Groninger te typeren, gebruikt hij het mooie woord: 'woordkarig'.

Ook mooi.

Ik pleit voor wat homiletische nuchterheid.

Maar mijn slechte geweten is dan, dat ik het me daarmee te gemakkelijk maak (dat slechte geweten heb je ook nodig).

Toch, preken is ook gewoon, aanstaande zondag preken, naar een definitie van docent homiletiek Jur Thomas, die me altijd erg aanspreekt..

Een nuchtere definitie die de hoogspanning van het homiletische handwerk af haalt.

Preken is ook gewoon een vorm van het geloof onderhouden. Je ambacht uitoefenen.

Niet altijd staat altijd alles op het spel. Aan zulke hoge preekverwachtingen gaan predikers ten onder.

De preek is onderdeel van onze godsdienstoefening.

Je gelovige spieren soepel houden.

Maar mensen die overdreven met gewichten in de weer zijn in de sportschool, vinden wij al gauw uitslovers.

In ieder geval, de dramatiek die in een aantal van jouw voorbeelden die je aanhaalt zit, de geloofsworsteling die daaruit spreekt – allemaal heel authentiek – is niet per se altijd de ervaring van de gelovige (van mijzelf) die van huis uit gewend is naar de kerk te gaan, de preek te horen, en weer naar huis te gaan. Het is niet elke zondag op het scherp van de snede. Je bent niet elke zondag die profeet die tegen de tijdgeest in moet preken.

Kan een preek mensenlevens veranderen?

Als dat niet zo zou zijn, zouden we er niet aan moeten beginnen.

Maar als je het van jouw preek verwacht, iedere zondag weer, dan zou ik niet weten waar ik zou moeten beginnen. Dat is te veel gevraagd. Juist daaraan kun je als prediker ook ten onder gaan.

Aan het einde van je boek (en van deze lezing) benoem je dat gelukkig ook, als je het hebt over de 'gewijde infrastructuur' als een gestalte van de zegen, waarin je ambtswerk ook staat (p. 304), de eenvoudige liturgie in een oude dorpskerk op zomaar een zondagmorgen door het jaar:

“Als prediker kom je in deze ruimte op adem, je wordt erdoor gedragen en je nodigt anderen uit om in de ruimte te komen. Dat is ontspannend en bevrijdend. Je bent maar een klein menneke of meisje in deze enorme traditie (een lutje jong) (...) Zeker, je verwacht vandaag kairos-momenten, of in elk geval: zo nu en dan, in ieder geval genoeg om van te leven. Maar je weet ook dat alleen al het leven en werken in deze bedding kracht en vreugde geeft” (305)

Ik ademde hier dankbaar op.

Een laatste homiletische opmerking/vraag:

Ergens werp je de vraag op: **‘Zou je dat lukken om in de prediking je dorpsgenoten te helpen how to live.**

Kan het omgekeerde ook? Dat de dorpsgenoten mij helpen how to live?

De ondertitel van je boek is Preken voor tijdgenoten.

Kun je ook preken met tijdgenoten?

Preken is de dialoog zoeken in de vorm van de monoloog; of de dans waarin beide partners elkaar leiden, of beiden zich laten leiden, om het te proberen in metaforen te vangen, die je zelf aanreikt.

Maar als het inzicht dat je zelf evenzeer tijdgenoot bent, hoorder onder de hoorders, als dat inzicht homiletisch leidend wordt, dan is het niet zozeer zaak om rekening te houden mét de hoorders, maar om te rekenen óp de hoorders.

Zo heb ik het verschil zelf ooit geprobeerd op noemer te brengen. Gestimuleerd door inzichten / motieven die ik uit het zogenaamde postmodern denken heb gedestilleerd, maar dat voert nu te ver.

De preek is niet het maaxsel van de predikant(e), het moeizaam doorwrochte werkstuk dat wij er van hebben gemaakt als we de studeerkamer verlaten en de kansel betreden.

De preek wordt gemaakt, wordt verder geschreven, door de hoorders, die hun eigen geloofs- en levensverhalen maken, vormen, uitbreiden.

De preek is eigenlijk, in mijn opvatting, principieel onaf. Een open kunstwerk, om een term uit de receptie-esthetiek te gebruiken. Een uitgesteld Amen.

Volgende week mag / moet je weer...

Jouw preek kan dienstbaar zijn aan dat proces, met voldoende openheid, ruimte, bescheidenheid, nabijheid, vrijheid voor hoorders om hun eigen verhaal met God en de mensen te schrijven.

Bij die homiletische intelligentie hoort tegelijkertijd dat je weet dat je dat nooit helemaal weet. Preken is ook er maar een gooi naar doen. An educated guess.

God zegene de preek

Is de preek gelukt? Het is maar net aan wie je het vraagt...

Dr. Bert Altena

studiedag Theologisch Werkgezelschap Groningen

5 februari 2024